

Звертаючи увагу на освоєння нових жанрово-стилістичних рішень, О. Шупик підкреслює динамічність розвитку цього виду кінематографа, появу в його естетичному просторі філософських притч, ексцентричних комедій, сатирично-гротескових фільмів на сучасну тематику. При цьому не втрачається увага до національних дум, казок, билин, що вирішувались у фольклорно-епічному напрямі. Не проходить повз увагу автора і процес зміни поколінь, що вилився в свого роду плідне змагання: молодь виростала «на плечах» своїх попередників, «живі класики» часто йшли у руслі тих пошуків, що його прокладали молоді митці. Багатство вітчизняної анімації реалізовувалось в індивідуальних досягненнях митців.

Дещо остеронь загальної картини стоїть текст, присвячений телебаченню (автор І. Победоносцева). І все ж його поява видається цілком логічною в загальній структурі книги. Адже сьогодні більшість фільмів стає здобутком широкої глядацької аудиторії саме завдяки демонстрації їх на телеекрані. До того ж це правильний шлях ознайомити молоде покоління і зі спадком кінематографічної класики.

На завершення можна дійти висновку, що авторам вдалося в цілому вирішити поставлене завдання: повернути до наукового обігу явища кіномистецтва, що певний час і з об'єктивних, і суб'єктивних причин залишались у тіні. І разом з тим автори пропонують переосмислення відомих фактів, розгляд їх з принципово нової точки зору. Така позиція стане серйозним приводом для наукової полеміки.

Попри певні технічні прорахунки, переважно видавничого характеру, лишається вітати появу книги і висловити впевненість, що фундамент для майбутньої академічної історії кіномистецтва України закладено.

Наталія МУСІЄНКО

кандидат філософських наук

НАРОДНА ТКАНИНА ЯК ОЗДОБА ІНТЕР'ЄРУ

**Никорак О. Українська народна інтер'єрна тканина XIX–XX ст.:
Типологія, локалізація, художні особливості. — Ч. I. Інтер'єрні тканини
(За матеріалами західних областей України). —
Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. — 583 с., іл.**

Ткацтво — одна з найдавніших і найпоширеніших галузей української художньої культури. В облаштуванні житла, оздобленні храмів, громадських будівель художнім тканинам належить провідна роль. Вони широко використовуються для виготовлення одягу, під час народних свят та обрядів, є свого роду етнічними символами. Окрім утилітарно-практичного значення, їх декоративні властивості активно формують предметне середовище. Це мистецтво високої естетичної наснаги, простого і водночас мудрого декоративного мислення. В тканих орнаментах, в гармонії кольорових сполучень, ритміці узорів закладена глибока змістовність, відображені особливості етнокультуротворчих процесів, взаємозв'язки як історико-етнографічних районів України, так і загальнослов'янської спільноти.

Монографія Олени Никорак «Українська народна інтер'єрна тканина XIX–XX ст. Типологія, локалізація, художні особливості» — безперечно цінне наукове дослід-

дження, що має практичні перспективи. Ця фундаментальна праця є першою у вітчизняному мистецтвознавстві капітальною історико-теоретичною розвідкою з досконалим і всебічним аналізом історії ткацтва України, прикладом появи якісно нового видання як за рівнем наукового осмислення матеріалу, так і за поліграфічним оформленням. У праці, що є підсумком багаторічної плідної діяльності, авторка розкриває і висвітлює багатогранний світ ткацтва західного регіону України, його грані як високохудожнього мистецького явища української культури.

Книга містить досить широкий матеріал, що хронологічно охоплює ХІХ та ХХ ст. — дуже складний часовий період, насичений різноманітними історичними, соціально-економічними, культурно-художніми фактами, які нелегко піддаються науковим узагальненням і які дістали глибоке осмислення в праці Олени Іванівни. Як позитивну рису роботи слід відзначити широкий часовий діапазон. Авторка робить хронологічний зондаж у глибину століть і на основі аналізу літописних, архівних матеріалів, археологічних знахідок виявляє цілісну картину історії ткацтва України.

Текст монографії (583 сторінки) складається зі вступу, шістьох розділів, 249-ти кольорових і 1500 чорно-білих ілюстрацій, списку використаних бібліографічних джерел, хронологічних таблиць, переліку умовних скорочень. Книга доповнюється англійською анотацією та резюме. Вагому частину дослідження становить об'ємний, ретельно опрацьований науковий апарат — спеціальна література, архівні джерела, дотична до теми інформація в кінці кожного підрозділу.

Структура книги чітка і переконлива. Мета дослідження — дати системний аналіз художніх особливостей ткацтва західного регіону, представити традиційні тканини як визначне художнє явище національної культури, що вимагало вирішення досить складних завдань. Серед них — простежити витоки і своєрідність історичного розвитку ткацтва на основі археологічних, літературних джерел, іконографічних пам'яток та конкретних артефактів, здійснити систематизацію і визначити типологію виробів, локальні осередки художнього ткацтва, показати роль і особливості функціонування тканин в інтер'єрі, з'ясувати сучасний стан ткацтва в Україні.

Дослідженню О. І. Никорак властиві цільність погляду, чітка, послідовно виражена концепція, докладна паспортизація візуального ряду творів ткацтва, більшість яких подано з музейних, приватних колекцій, ретельно зібрані і науково опрацьовані автором під час численних відряджень та експедицій впродовж двох десятиліть наукової діяльності. Цінним також є те, що більшість творів ткацтва введена до наукового обігу вперше.

Книгу відкриває вичерпний за обсягом, вражаючий за різноманітністю джерел та історіографією огляд досліджень з історії ткацтва, починаючи від найдавніших часів епохи пізнього палеоліту, часів Княжої доби, а також у вигляді народного, цехового та мануфактурного виробництва ХІV—ХІХ ст.

Авторка уважно й шанобливо ставиться при цьому до своїх колег-попередників, зокрема зазначає, наприклад, що вивчення нею народного ткацтва здійснювалося за методикою, розробленою відомою українською дослідницею-етнографом С. Сидорович — автором праці «Художня тканина Західних областей УРСР» (1979).

Узагальнюючи вагомі напрацювання багатьох дослідників народного ткацтва, О. Никорак подає у своїй монографії чимало нової інформації. Так, у ґрунтовному історичному нарисі, побудованому за хронологічним принципом, авторка аналізує витоки ткацтва в Україні, його подальший розвиток, залучаючи дані археології, історії, інших дисциплін. У дослідженні зроблено спробу реконструювати типи тканин певних історичних періодів. Для цього вона залучає й аналізує широкий іконографічний матеріал, простежує еволюцію ремісничих традицій з характерними місцевими рисами та стильовими ознаками, розглядає, зокрема, гравюри «Трійді пісної», «Анфологіону» (1619, 1735 рр.), ікони ХV—ХVІ ст., фрески каплиці св. Трійці в Люблині 1418 р., розписи церкви св. Духа в Потеличі 1620 р., Воздвиженської церкви 1751 р. в Дрогобичі та ін.

Дослідниця з нових позицій осмислення матеріалу підкреслює, що в наступний період відбувається розмежування ткацтва на сільське та міське ремесло, виникнення цехового та мануфактурного виробництва. Саме це, за визначенням О. Никорак, привело до удосконалення

технологічних процесів, технік ткання, підвищення якісних характеристик виробів, розширення видової структури тканин. З другої половини XIX ст. через масовий випуск фабричних тканин скоротилося виробництво домотканих виробів. Застосування фабричної пряжі і барвників кардинально змінило усталені художньо-естетичні якості тканин. Якраз це спричинило підвищений інтерес прогресивної інтелігенції до відродження народного ткацтва.

О. Никорак систематизує цінний документальний матеріал про осередки збирання творів текстилю, діяльність ткацьких шкіл та товариств, котрі діяли на теренах Західної України в другій половині XIX — першій половині XX ст. Це дуже складний часовий період, насичений різними подіями, прикладами творчої співпраці професійних митців і народних ткачів, що вдало виявлено і підкреслено Оленою Іванівною. У монографії наведені зразки творів професійних митців, таких, як П. Холодний, Р. Лісовський, О. Кульчицька, в царині ткацтва та килимарства.

У монографії дослідниця по-новому підходить до висвітлення розвитку ткацького виробництва XX ст., розглядаючи його крізь призму складних та суперечливих історичних процесів. Новизна дослідження полягає насамперед в авторській розробці типології і систематизації тканих виробів на основі функції тканини, адже призначення тканин зумовлює їх художню виразність. Функція як найсуттєвіший критерій є визначальною класифікаційною одиницею системного вивчення народних тканих виробів. Ця концепція, окреслена в загальних рисах у її попередній книзі «Сучасні художні тканини Українських Карпат» (К., 1988), в даному дослідженні знаходить своє наукове продовження і розвиток, а також графічне вираження в аналітичних таблицях, що унаочнюють сприйняття теоретичного матеріалу.

Відповідно до запропонованої автором системи тканини поділяються на три основні роди: інтер'єрні, для одягу та господарські. Рід, у свою чергу, диференціюється на дві типологічні групи: тканини та ткані вироби (готові компоненти). Кожна з цих груп поділяється на підгрупи, окремі типи. Так, рушники як функціональний рід інтер'єрних тканин належить до типологічної групи готових тканих виробів і поділяються на функціональні типи: божники, завіски на ікони; кілкові; на сволок; на жердку та ін. У цій системі вперше розглядаються тканини господарчого призначення. Втім, важко заперечити авторці, що ці тканини є поліфункціональними і об'єднання їх у групи, поділ на типи є до певної міри умовними.

О. Никорак чітко підкреслює, що ткацтво в цілому поділяється на ручне і машинне та диференціюється на народне, професійне і самодіяльне.

Як дослідник народного мистецтва, уродженка Космача Олена Іванівна має ще й фахову освіту в галузі ткацтва, що дозволяє їй глибоко професійно пов'язувати мистецтвознавчий, етнографічний та технологічний аспекти аналізу ткацтва західного регіону, забарвлюючи це залюбленістю у свій край і його творців. Цікавим і високопрофесійним сприймається розділ, присвячений аналізу локальних художніх особливостей традиційного ткацтва історико-етнографічних регіонів Лемківщини, Бойківщини, Гуцульщини, Покуття, Західного Поділля, Волині та Полісся. Можливо, слід було б провести аналогії та зіставити ці культурні ареали з ткацтвом Наддніпрянської України, що дало б змогу більш рельєфно підкреслити самобутність кожного осередку ткацтва.

Наразі авторка послідовно аналізує вироби інтер'єрного призначення кожної типологічної групи (покривала, ліжники, наволочки, скатертини, рушники, порт'єри), характеризує та порівнює однотипні тканини різних районів. Такий порівняльний підхід у дослідженні є досить ефективним, оскільки виявляє як етногенетичну спорідненість, так і відмінні локальні риси ткацтва. Практичне застосування тканин кожної типологічної групи диктувало, згідно з усталеними традиціями кожного осередку, відповідне художньо-технологічне вирішення. Відтак регіональну самобутність тканин автор визначає через технологічні особливості, образно-пластичну мову орнаменталіції, народну термінологію.

Аналізуючи особливості тканих виробів інтер'єрного призначення, дослідниця відзначає, що декоративне вирішення цих виробів у процесі історичного розвитку зазнавало певних

художньо-стильових змін. Кожне покоління вносило своє розуміння краси і доцільності. В роботі точно наголошено, що функціонування і застосування домотканих виробів упродовж тривалого часу диктувалося взаємодією з внутрішнім обладнанням селянської оселі, насамперед місцем розташування, розмірами меблів. Як справедливо зазначає авторка, «конкретне побутове призначення кожного типу тканих виробів визначало їх форму, розмір, співмірність з компонентами облаштування житла, а також декор», і підкреслює синкретичність народного мистецтва, наголошуючи, що у поєднанні з основними компонентами облаштування інтер'єру ткани вироби формують життєвий простір, надають йому естетичної яскраво вираженої локальної відмінності і саме цим зберігають риси етнічної приналежності до конкретного регіону, мистецького осередку.

Унікальність дослідження полягає в обширі зібраного, опрацьованого та представленого в книзі матеріалу. На основі численних польових наукових розвідок авторки, архівних та музейних даних систематизовано інформацію про ткацтво Опілля, Лемківщини, Західного Поділля. Ці матеріали вперше вводяться до наукового обігу. Водночас ткацькі осередки представлені цілими династіями майстрів, що уславили художнє ткацтво західних регіонів України. Це передусім родини Горбових, Боричів, Романків, Корпанюків. Авторка характеризує індивідуальні манери їхньої творчості в контексті місцевої традиції, осмислює внесок творчості професійних митців — М. Біласа, М. Токар, Г. Забашти, Н. Дяченко-Забашти, О. Падовської, М. Базак, З. Шульги. Вона справедливо зазначає, що творчість цих художників є прикладом глибокого проникнення в специфіку народного ткацтва, переосмислення та своєрідна трансформація його традицій відповідно до сучасного сприйняття образно-пластичної системи народного мистецтва. Яскравим прикладом новаторських пошуків є відродження традиційного ліжникарства, як у плані застосування в інтер'єрі та одязі, так і в новаторському підході до орнаментальних форм.

Зосереджуючи увагу на виявленні ролі тканих виробів як найяскравішого компонента в оздобленні внутрішнього простору народного житла, дослідниця торкається також дискусійного на сьогоднішній день питання використання узорних тканин в інтер'єрі українських церков й висловлює свою думку про те, що ткани декоративні вироби надають сучасним храмам «виразних місцевих рис художнього вирішення». І хоча це питання досі лишається відкритим, важлива увага авторки до сучасного мистецького процесу.

Як позитивну рису роботи слід відзначити ставлення О. Никорак до розгляду й осмислення практичної та естетичної функцій тканих виробів у звичаях і обрядах українців, зокрема в родильній, весільній та поминальній обрядовості. Ґрунтовні знання Олени Іванівни як етнографа надали їй можливість розкрити маловивчені аспекти: значення тканин як ритуальних оберегів, семантику тканин у будівництві та інтер'єрі житла, дало можливість авторці охарактеризувати народне ткацтво як явище духовної культури, розкрити його глибинну сутність, етнічну своєрідність і зробити висновок про те, що «традиційні народні тканини є не лише важливою складовою багатогранної культури українців, а й, значною мірою, віддзеркаленням світоглядних уявлень наших предків».

Добре, що текст книги щедро доповнюється і, так би мовити, уточнюється якісним ілюстративним матеріалом, типологічними таблицями. Ретельним фаховим добром, логічно-послідовним розміщенням ілюстративного ряду досягнуто належної відповідності текстової та ілюстративної частини дослідження, написаного в цілому гарною українською мовою, забарвленою особистим, авторським сприйняттям мистецьких реалій. Авторська схвильованість і водночас чітка наукова позиція дослідниці роблять монографію цікавою як для спеціалістів, так і для широкого загалу шанувальників народного мистецтва.

Тетяна КАРА-ВАСИЛЬЄВА

член-кореспондент АМУ,
доктор мистецтвознавства